

ANADOLU SELÇUKLULARI ZAMANINDA SADRÜ'D-DİN KONEVÎ'NİN TÜRKMEN İSYANLARINA BAKIŞI

Mehmet Ali HACIGÖKMEN*

Özet

Sadrüddin Konevî Anadolu Selçukluları zamanında 605/1204—673/1274 yılları arasında Anadolu'da yaşamış çok önemli bir mutasavvıftır. Onun üzerine muhtelif çalışmalar yapılmıştır. Yaşadığı dönemde Anadolu'da Babailer adı verilen büyük Türkmen isyanı çıkmıştır. Arkasından Anadolu'yu Moğollar işgal etmiştir. Birçok Ahi ve Türkmen Moğollar'a isyan etmiş ve katledilmiştir.

Sadrüddin Konevî gibi çok önemli Türkmen mutasavvıfın bu olaylara bigane kalamayacağı bellidir. Sadrüddin Konevî'nin Anadolu'da bulunan bir çok Türkmen derviş ve şeyhlerle yakın ilişkisini biliyoruz. Anadolu'da fütüvvet hareketini kadrolaştıran Şeyh Evhadüddin Hamid el-i Kirmanî, halifesi Zeynüddin Sadaka, Ahi Teşkilatının baş mimarı Ahi Evren, tacir Taceddin-i Kaşî v.s. gibi kişilerle ilişkileri ele alınmıştır. Moğollar'ın Anadolu'da katliamları sırasında oğlunun, bazı dostlarının ölümü, Moğollara isyan eden Şerafeddin Hatiroğlu ile mektuplaşmaları konu edilerek Sadrüddin Konevî'nin Türkmen isyanları karşı tavrı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Sadrüddin Konevî, Evhadüddin Kirmanî, Ahi Evren Babiler İsyanı, Türkmen.

THE VIEWS OF SADRÜ'D-DİN KONEVİ ON THE INSURGENCY OF TURKMENS IN THE TIME OF ANATOLIAN SELJUKS PERIOD

Abstract

Sadrüddin Konevi who lived in the time of Anatolian Seljuks (1204-1274) has been one of the most important Sufi leaders in Anatolia, and many studies has been undertaken on his life and ideas. In his time Turkmens known as Babai rebelled against the established authorities and then Mongols invaded Anatolia. Many Ahi and Turkmen groups resisted against the invasion but thousands of them were brutally murdered.

The great Sufi leader Sadrüddin Konevi supported the resistance movement against the Mongols and served as a spiritual leader for the rebelling groups. He also collaborated with other Sufi leaders and their followers. This study examines his relations with other Sufi

---

* Arş. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

leaders of the time such as Şeyh Evhadüddin Hamid El Kirmani, Ahi Evren who established the ahi organization which aimed to create a social and economic solidarity in Anatolia. This paper evaluates Sadruddin Konevi's views and attitude toward the resistance movement by drawing on his communications with Şerafeddin Hatiroglu and his writings on the deaths of his sons and some close friends.

Key Words

Sadruddin Konevî, Evhadüddin Kirmanî, Ahi Evren Babiler İsyanı, Türkmen,

XIII. asrın ortalarında Anadolu Selçuklu Devleti'nde bir çok karışıklıklar meydana gelmekteydi. 1237 yılında, I. Alaeddin Keykubad'ın oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından zehirlenerek öldürülmesinden sonra, II. Gıyaseddin Keyhusrev Anadolu Selçuklu tahtına geçmiştir. Babasının zamanında doruk noktasına erişen memleketin siyasî, içtimaî ve iktisadî nizam, yeni Sultanın beceriksiz ve kötü idaresi yüzünden hızla alt üst olmaya başladı. II. G. Keyhürev'in veziri Sadeddin Köpek, kendi ikbalini ve iktidarını daha da yükseltmek için işlediği siyasî cinayetler ve gayri meşru bir takım faaliyetleri yanında birçok Ahi ileri gelenleri tutuklatmıştı. Bütün bunlar Anadolu Türkmenleri arasında büyük huzursuzluğa yol açtı¹. Bu rahatsızlıklar yüzünden Anadolu'da adı *Babailer İsyanı* olarak bilinen büyük bir isyan çıktı (638/1240)². Babailer İsyanı hareketi Halep çevresinden (Kefersud'tan) başlamıştı³. Ahiler ve Türkmenler takibâta uğradılar. Büyük çoğunluğu Uc bölgelere göçtüler. Arkasından Moğol istilâsı ile gelen

¹ Ahi Evren'le birlikte, Baba İlyas Horasanî'nin de bu sırada tutuklananlar arasındaydı. Bazı müritlerini öldürüldüğünü Elvan Çelebi'nin (760/1369) Menakibü'l Kudsiye'sinden öğreniyoruz. Bkz. Bayram, "Baba İshak İsyanı ve Ahi Evren İle İlgisi" (Baba İshak İsyanı...), *Diyanet Dergisi*, Ankara 1979, XVIII/2, s. 70-78; Ayrıca bkz. aynı yazar, M. Bayram, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilâtının Kuruluşu*, (Ahi Evren), Konya 1991, s. 84.

² İbn Bibi, *El- Evâmirü'l- alaiyye fi'l-umuri'l- Alaiyye I*, Tıpkı Basım (T), (nşr. A. Erzi) Ankara 1957, T., s. 498-504; Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbâr*, (nşr: Osman Turan) TTK, Ankara 1944, s. 34; Gregory Ebu'l-Ferec, (*Bar Hebraeus*), *Ebu'l-Ferec-Tarihi*, Ankara 1987, II, s. 539-540; Ayrıca bkz. M. Bayram, "Baba İshak İsyanı..." s. 71; A. Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı*, İstanbul 1996², s. 31.

³ Simon de Saint- Quentin, *Historia Des Tartarorum*, (nşr. Jean Richard), Paris 1965, s. 62; *Bar Hebraeus*, II, s. 540; Ocak, *age*, s. 126. vdd.

Kösedağ yenilgisi (641/1243)⁴ ile Ahi ve Türkmenler, yine ağır bir katliama uğradılar. Moğollar Kayseri’de pek çok Ahiyi katletmiş, on binlerce Ahi ve Bacı’yı esir etmişlerdi⁵.

Anadolu’nun uğradığı bu felaketler Sadrü’-d-din Konevî’yi üzmüş olmalıdır. Özellikle Moğolların Kayseri’de gerçekleştirdikleri Ahi katliamı Sadrü’-d-din Konevî’yi derinden etkilemiştir. Hocası Evhadü’-d-din-i Kirmanî’nin kızı, dostu Ahi Evren Şeyh Nasirü’-d-din Mahmud’un karısı Fatma Hatun (Fatma Bacı) da Kayseri’de Moğollar’a esir düşmüştür⁶. Sadrü’-d-din Konevî’yi Babaîler İsyanı çıktığı tarihte Halep’te olduğunu görüyoruz (638/1241)⁷. Sadrü’-d-din Konevî 640-641 (1242-1243) yılında Halep’te iken buradan Anadolu’ya dönmeye niyetli olduğu düşünülebilir. Fakat, Babaîler İsyanının başarısızlıkla sonuçlanması ve ardından Moğolların Anadolu’yu istila etmesinden dolayı Konevî’nin Anadolu’ya dönmekten vazgeçmesine sebep olmuş olmalıdır. Şimdi Sadrü’-d-din Konevî’nin Türkmen isyanlarına bakışının daha iyi anlaşılabilmesi için bazı konuları başlıklar halinde görelim:

Sadrü’-d-din Konevî ve Evhadü’-d-din-i Kirmanî:

Türkmen bir şeyh olan Evhadü’-d-din-i Kirmanî Ahi Teşkilâtının baş mimarı sayılan Ahi Evren Şeyh Nasirü’-d-din Mahmud el Hoyî’nin kayınpederi ve Bacılar Teşkilâtının lideri Fatma Bacı’nın da babasıdır. Abbasî Halifesi tarafından Anadolu’ya Fütüvvet Teşkilâtının Şeyhu’ş-Şuyûh’u olarak gönderilmişti. Yani, Anadolu’da Fütüvvet Teşkilâtını

⁴ *İbn Bibi*, T., 524-527 ; İbnü’l-Adim, *Tarih-i Haleb*, III, Damas 1958, 225-226; *Bar Hebraeus*, II, 406, 407.

⁵ M.Bayram, *Ahi Evren ...*” s. 84, dipnot 42.

⁶ Bu olayın tafsilatı için Bkz. M. Bayram, *Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum*, (Fatma Bacı) Konya 1994, s. 12-22.

⁷ N. Keklik, *Sadreddin Konevî’nin Felsefesinde Allah-Kainat ve İnsan*, İstanbul 1967, Önsöz, , s. XIV-XV.

kadrolaştıran kişidir⁸. Bu yönüyle kendisinin bağlıları Türkmen hareketleri ile ilgilidirler. Dolayısıyla Sadrü'd-din Konevî'nin Evhadü'd-din-i Kirmanî ve bağlıları ile ilişkileri, dostluğu Türkmen isyanlarına bakışını bir nebze olsun açıklayabilir. “Menakıb-ı Evhadü'd-din-i Kirmanî” adlı eserin yazarı ise, Sadrü'd-din Konevî'yi iyi tanıyan ve çağdaşı bir kişidir. O, Konevî'den bahsederken “*Sultanlar muallimi Mecdü'd-din İshak'ın karısı olan Sadrü'd-din Konevî'nin annesi, Muhyi'd-din İbnü'l-Arabî'nin taht-ı nikahında olduğundan Konevî onun (İbnü'l Arabî) hizmetinde bulunduğu sıralarda*” tabirini kullanmaktadır⁹. Sadrü'd-din, Mısır'da iken mahiyetini bilemediğimiz bir meseleden dolayı üvey babası ile araları açılmıştı. Bu sırada babasının yakın arkadaşı olan *Şeyh Evhadü'd-din-i Kirmani* de Mısır'a gelir (630/1234). Sadrü'd-din, Evhadü'd-din'in Mısır'a geldiğini öğrenince yanına gider ve üvey babası ile aralarındaki kırgınlığı gidermesi için istirahatda bulunur. Bunun üzerine Evhadü'd-din, İbnü'l-Arabî ile görüşür ve gayet münasip bir biçimde Sadrü'd-din'e karşı onun öfkesini yatıştırmaya çalışır. Sonra da İbnü'l-Arabî ile görüştürerek Sadrü'd-din ile aralarını bulur¹⁰. Bu tarihlerde Evhadü'd-din Kirmanî de bir süre Şam'da bulunmuştur. Bir ara İbnü'l-Arabî, Sadrü'd-din'i Evhadü'd-din'e getirerek, öz oğlundan daha aziz olan Sadrü'd-din'in irşad ve talimine göz kulak olmasını söyler¹¹. Dolayısıyla Sadrü'd-din, Şam'da iken baba dostu olan Kirmanî'den yararlanıyordu. Bu yüzden ileri yaşlarında İbnü'l-Arabî ile Kirmanî'yi kasederek zaman zaman çevresindekilere “*Ben iki anadan süt emdim*” dediği rivayet edilir¹². Nitekim “Vasiyet-name”sinde de öldüğü zaman Muhyi'd-din İbnü'l-Arabî'nin gömleğini kefen olarak kendisine

⁸ Bkz. Bayram, *Şeyh Evhadü'd-din Hâmid el Kirmanî ve Evhadiyye Tarikatu*(*Şeyh Evhadü'd-din...*) Konya 1993, s. 85-98.

⁹ *Menakıb-ı Evhadü'd-din-i Kirmanî*, (Menakıb), nşr. B. Furuzanfer, Tahran 1969, s. 84.

¹⁰ *Menakıb*, s. 84-85.

¹¹ *Menakıb*, s. 85. Mevlana'da 645/1247-647/1249 yılları arasında Şamda bulunmaktadır. Hatta Füzuranfer onun İbnül Arabî'nin sohbetinde bulunduğunu yazar. (Prof. Dr. B. Füzuranfer, *Mevlâna Celaleddin*, Tahran 1315/1936, s. 42.)

¹² *Menakıb*, s. 87.

giydirilmesini, Evhadü'd-din Kirmanî'nin seccadesinin de üstüne örtmelerini ve öylece defnetmelerini yazmaktadır¹³.

Evhadü'd-din bir sefer sırasında Haleb'de iken Necmü'd-din-i Kübra'nın (618/1221) talebelerinden Sa'dü'd-din-i Hammuî (650/1252) ile beraber, Kirmanî'nin hizmetinde olduğunu görüyoruz¹⁴. Bu sıralarda Abbasi Halifesi Mustansır (623-640/ 1225-1243) Evhadü'd-din-i Kirmanî'yi Hac Emiri olarak görevlendirmişti¹⁵. Bu vazifeyi ifâ etmek üzere Hac seferine çıkmıştır. 630 (1233) yılında vuku' bulan bu Hac yolculuğunda Sadrü'd-din-i Konevî'de onun yanında bulunduğu ve Kirmanî ile aynı devenin sırtında aylarca sohbet ederek yolculuk yapmışlardır¹⁶.

Sadrü'd-din-i Konevî, Evhadü'd-din-i Kirmanî'nin müridleri arasında büyük bir üne sahip idi. Konevî, Malatya'da iken de bu zattan ders almış olduğu muhakkaktır. "Menakıb-i Evhadü'd-din-i Kirmanî" de Konevî'nin tam 16 sene Kirmanî'nin hizmetinde bulunduğu bildirilmektedir¹⁷. Kirmanî seyahatleri sırasında birçok defalar Bağdad'a da uğramaktadır. Konevî de bir veya birkaç defa Bağdad'a gitmiş olabilir. Ancak bu hususta herhangi bir kayda rastlanmamaktadır. Kirmanî 632 (1235) de Futuvvet Teşkilatı'nın "Şeyhu's-Şuyuh"u olan Şihabü'd-din Sühreverdi'nin ölümü üzerine onun yerine "Şeyhu's-Şuyuh"luk makamına tayin edilmesinden sonra ölünceye kadar (635/1238) Bağdad'da bulunmuştur¹⁸. Bu bakımdan Konevî de 632 (1232) den sonra hep üvey babasının yanında Şam'da bulunmuş olmalıdır. Bu bilgilerden, Evhadü'd-din Kirmanî, Sadrü'd-din Konevî'nin baba dostu, hocası çok sevdiği bir kişi olduğunu söylemek mümkün gözükmektedir.

---

¹³ O. Ergin, "Sadreddin al Konevî ve Eserleri", *Şarkiyat Mec.* (İstanbul 1958), II, 82-83.

¹⁴ *Menakıb*, s. 96-99.

¹⁵ *Menakıb*, s. 143-145.

¹⁶ *Menakıb*, s. 86.

¹⁷ *Menakıb*, s. 33.

¹⁸ aynı yer.

Sadrü'd-din Konevî ve Ahi Evren,

Ahi Evren diye bilinen Şeyh Nasirü'd-din Mahmud el-Hoyî'nin Sadrü'd-din Konevî'nin babası vasıtasıyla, Anadolu'ya gelen ilim adamlarının arasında olduğunu, ayrıca babası Mecdü'd-din İshak'ın dostu, aynı zamanda Evhadü'd-din-i Kirmanî'nin damadı olduğunu biliyoruz¹⁹. 602 (1205) yılında Kayseri'ye yerleşen Ahi Evren'in, 625 (1227) yılında Konya'ya gelip yerleştiği ve Hanikah-i Ziya ve Hanikah-ı Lala'ya Şeyh olarak tayin edildiği ve etrafında çok sayıda muteber talebeler bulunduğu bildirilmektedir²⁰.

Sadrü'd-din Konevî de 624 (1226-27) yılından itibaren Malatya'dan Konya'ya göçmüştür. Ancak Konya'da ikâmeti, uzun süreli olmamış, üvey babası İbnü'l-Arabî'nin yanına, Şam'a gitmiştir. Ancak üvey babasının ölümünden sonraki yıllarda Anadolu'ya dönmüş Selçuklu Devletinin başkenti Konya'ya yerleşmiştir. Bu yüzden ona Konevî denilir olmuştur. Bundan sonra (645/1247) bütün hayatı Konya'da geçmiştir. Bu sırada Konya'da bulunan babasının dostu, arkadaşı Ahi Evren Şeyh Nasirü'd-din Mahmud'dan istifade ediyor olmalıdır. Malatya'da, S. Konevî'nin arkadaşları olan Zeynü'd-din Sadaka ve İmadü'd-din el-Malatî'nin de Konya'ya geldikleri görülmektedir²¹.

Ahi Evren'in Kırşehir'e gitmesinden sonra da Sadrü'd-din Konevî ile irtibatı kesilmemiştir. Konevî ile Ahi Evren arasındaki münasebet 645 (1247) yılından sonra daha da artacaktır. Aralarında uzun bir mektuplaşma teâtisi başlayacaktır. Sadrü'd-din Konevî'nin bu mektuplaşması uzun zaman çağdaşı, İranlı meşhur filozof, astronom ve matematikçi Hacı Nasirü'd-din-i Tusî arasında olduğu zannediliyordu. Ancak bu konu üzerinde Prof. M.

¹⁹ Bayram, *Ahi Evren...*, s. 83; aynı yazar, *Fatma Bacı...* s.12-22.

²⁰ Bayram, *Ahi Evren...*, aynı yer.

²¹ Ahi Evren Kırşehir'e göçünce buradan İmadü'd-din'e bir mektup yazdığını da biliyoruz. Bkz. *Makalat-i Şems-i Tebrizi*, Mevlana Müzesi Ktp. 2144, yp. 22a. Bu eserin M. Nuri Gençosman tarafından yapılan tercümesinde I, 99.

Bayram Bey'in ortaya koyduğu bilgiler, bazı karanlık bilgileri ortaya çıkarmış, bu mektuplaşmanın Ahi Evren ile yapıldığını ortaya koymuştur²². Bu mektuplarda karşılıklı ilmî konular tartışılmıştır. Ahi Evren, Sadrü'd-din Konevî'nin soru ve itirazlarına karşı cevap vermektedir. Burada her ikisi de birbirini etkiledikleri görülmekte, hatta zaman zaman görüştükleri ortaya çıkmaktadır. Ahi Evren'in Sadrü'd-din Konevî'ye yazdığı mektupda “*Seni görmediğim bir ay bana bin yıl, seni görmediğim bir gün bin ay kadar uzun geliyor*” ve “*Bu konunun tafsilâtını görüştüğümüz zaman anlatırım*”²³, gibi ifadeler bunu göstermektedir. Zaman zaman görüştüklerine dair kayıtlar menakıb-nâmelerde de geçmektedir²⁴. Tarihçi Gelibolulu Âli, Ahi Evrenden bahsederken “*bu hakire manzurdur ki, mezbur bir zaman Konya'da sakin olmuşlar gâh u bigâh Sadrü'd-din Konevî hazretlerinin hidemât-ı sayelerine intisab arze kılmışlar*” diyerek bu iki bilginin sık sık görüştüklerini tespit ettiğini ifade etmektedir²⁵. Keza İbn Bibi, Sadrü'd-din Konevî'nin Kırşehir'e gittiğini bildirmektedir.²⁶ Bu rivayetler Konevî'nin birkaç defa Kırşehir çevresine gittiğini, dolayısıyla Ahi Evren ile de görüştüğünü göstermektedir. Mikâil Bayram Bey Ahi Evren'in, Konevî'nin iki eserini Farsça'ya tercüme ettiğini de tespit etmiştir²⁷. Hacı Bektaş Menakıb-nâmesinde Hacı Bektaş'ın Ahi Evren ve Sadrü'd-din Konevî arasında geçen müteaddid menkıbeler anlatılmaktadır²⁸. Sadrü'd-din Konevî, Ahi Evren'i

²² Bayram, “Sadrü'd-din Konevî ...” s. 51-74.

²³ Bayram, *a. g. m.*, s. 62.

²⁴ *Menakıbu'l-arifin*, nşr. T. Yazıcı, Ankara 1976, I, 119, 360; *Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî*, (*Vilayet-nâme*), nşr. A. B. Gölpinarlı, İstanbul 1958, s. 50-54.

²⁵ *Künhü'l Ahbar*, V, 62; Ayrıca bkz. Bayram, “Sadrü'd-din Konevî ...” s. 62, dipnot. 43.

²⁶ *İbn Bibi*, T. s. 62; (trc. Mürsel Öztürk) Ankara 1996, II, 140.

²⁷ Bayram, “Sadrü'd-din Konevî...” s. 63, dipnot. 46. M. Bayram burada Ahi Evren'in *et-teveccüh ül- etemm* adlı eserini Farsça'ya tercüme etmiş ve tercüme yazdığı önsözde Konevî'nin kendi elyazısı olan nüshadan bu tercüme yapıldığını belirtmiştir. Bu tercümenin bilinen tek nüshası Konya Yusufâğa Ktp. nr. 4866, yp. 33a-50b'de bulunduğunu belirtmektedir.

²⁸ *Vilayet-nâme*, s. 50-54.

Denizli'den almaya geldiği Vilayet-nâme'de uzunca anlatılmaktadır²⁹. Hakikaten de Ahi Evren'in Denizli'ye gittiğini biliyoruz(642/1245)³⁰. Hacı Bektaş'ın talebelerinden olan Bahau'd-din Toğan adlı Türkmen bir şeyhin Sadru'd-din Konevî'ye yazdığı birkaç mektubu Mevlana Müzesi Ktp. bulunmaktadır. Bahaeddin Doğan'ın bir mektubunda Evhadü'd-din-i Kirmanî'ye yakınlığı sezilmektedir³¹. Hatta S. Konevî'nin Ereğli'de bulunan Evhadü'd-din-i Kirmanî'nin halifelerinden olan Şeyh Şihabü'd-din Çoban ile görüşüğünü biliyoruz³². Sadrü'd-din Konevî'nin Uc bölgelerdeki Türkmenlerle münasebeti olduğunu Aksarayî bize bildirmektedir. Burada Aksarayî, S. Konevî'nin etrafında tasavvuftan dem vuran hilekâr taifeden bahsetmektedir³³. Bu hilekâr taife dediği Uc bölgelerdeki Türkmenler olmalıdır. Bütün bunlar, Türkmen çevrelerin Sadru'd-din Konevî'ye yakınlığını göstermesi bakımından önemlidir.

Sadrü'd-din Konevî'nin Oğlu Sadü'd-din Çelebi Zeynü'd-din Sadaka'nın Talebesidir. Moğollar Tarafından Öldürülmüş Olmalıdır: Sadrü'd-din Konevî'nin Sekine adlı bir kızı, Sadü'd-din Çelebi adında bir oğlu olduğunu biliyoruz. Bunlardan başka çocukları olup olmadığı hakkında pek fazla bilgimiz bulunmamaktadır. Sulbu kızı Sekine'den inmiştir. Çünkü oğlu Sadü'd-din Çelebi genç yaşta öldürülmüştür. Zeynü'd-din Sadaka, Evhadü'd-din Kirmanî'nin en ünlü halifesi olup, onun Anadolu'da vekilidir³⁴. Sadrü'd-din Konevî onunla beraber Malatya'da Evhadü'd-din Kirmanî'den ders almışlardı. Baba dostu olan Şeyh Nasirü'd-din Mahmud (Ahi Evren) da Hanikâh-i Ziya ve Hanikâh-i Lâla'nın şeyhliğini yaptığı gibi,

²⁹ Aynı yer.

³⁰ Bayram, *Ahi Evren...*, s. 84.

³¹ Bayram, "Hacı Bektaş-ı Horasanî Hakkında Bazı Yeni Kaynaklar ve Yeni Bilgiler" *Osmanlı*, VII, s. 54'den dipnot 20.

³² Bayram, "Ereğli'de Medfun Olan Şeyh Şihabü'd-din Makbul Kimdir?" *III. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri*, Ayı basım, Konya 1994, s. 123.

³³ *Aksarayî*, s. 91.

³⁴ Bayram, *Evhadü'd-din- Kirmanî...*, s. 36-37.

sınıf arkadaşı Evhadü'd-din'in vekili Zeynü'd-din Sadaka da Konya'daki "Hakim Sadr" Medresesi'nde³⁵ irşad ve tedaris ile meşgul idi. Konevî, oğlu Sadü'd-din'in talim ve terbiyesini de dostu Zeynü'd-din Sadaka'ya bırakmıştı.

IV. Rüknu'd-din, Kılıç Arslan'ı iktidara getiren ümera Pervane Muinü'd-din Süleyman, Vezir Tacü'd-din Mu'tez ve Sahip Fahrü'd-din Ali üçlüsü ülkeyi yönetmeye başladığında, İzzü'd-din Keykavus'un taraftarı olan ümera ve ileri gelenleri katliama tabi tutuldular³⁶. Sadrü'd-din Konevî'nin yakın dostu Ahi Evren ve yakınları Kırşehir'de öldürüldüler³⁷. Sadrü'd-din Konevî'nin hamisi olup, büyük bir tacir olan el-Hac Tacü'd-din-i Kâşî yine bu sırada öldürüldü³⁸. Zeynü'd-din Sadaka'da bu sırada öldürülenlerdendir. Hatta Sadrü'd-din Konevî'nin oğlu Sadü'd-din Çelebi'nin de bu katliamlar sırasında öldürülmüş olduğu düşünülebilir. Çünkü, Sa'du'd-din Çelebi'nin 1262 (660) de ölmesi bir tesadüf değildir. Onun da hocası Zeynü'd-din Sadaka ile birlikte öldürüldüğünü akla getirmektedir. Bunun gibi, Sadrü'd-din Konevî'nin daha pek çok dostu ve yakını öldürüldüler. Bu olaylar sırasında Sadrü'd-din Konevî'yi koruyan ve hatta bu kargaşadan kurtaran talebesi Pervane Muinü'd-din Süleyman olmuştur.

Sadrü'd-din Konevî'nin Vasiyeti ve Şerefüddin Hatîroğlu'na Mektubu
Sarü'd-din Konevî vasiyetinde, öldükten sonra Konya'da defnedilmesini, kabrin üzerine imaret (türbe) yapılmaması, cesedinin beyaz kefenle birlikte şeyhinin (İbnu'l-Arabî) elbisesinin kefen olarak kendisine giydirilmesini, Evhadü'd-din Kirmanî'nin seccadesinin de üstüne örtmelerini ve öylece defnetmelerini yazmaktadır. Felsefeye dair olan kitapların satılarak parasının fakirlere verilmesini, diğer ilimlere ait kitapların satılarak Şam'a

³⁵ Bu medrese, Konya'nın Sadırlar Mahallesi'nde bulunuyordu (*Menakıb*, s. 184); Ayrıca bkz. İ. H. Konyalı, *Konya Tarihi*, Konya 1997, s. 504.

³⁶ İbn Bibi, T., s. 643

³⁷ Bayram, *Ahi Evren...* s. 97-110.

³⁸ *Menakibü'l-Arifin*, I, 278-279.

götürülüp orada vakfedilmesini istemekte, ayrıca zamanın ileri gelen ricali ile genç olanların Anadolu'yu bırakıp Şam tarafına hicret etmelerini tavsiye etmektedir³⁹. Burada Sadrü'd-din Konevî'nin Moğollar'ın Anadolu'da tahribat ve katliam yapacağını önceden sezip, Türkmen halkı uyarmak istediği açıkça görülmektedir. Uc beyi Şerafeddin Hatiroğluna gönderdiği mektupda⁴⁰ bu açıkça görülmektedir. Şerafeddin Hatiroğlu, Sadrü'd-din Konevî'den ders alanlar arasındadır. Mektupda bazı tavsiyelerinden başka ona davasında başarılı olması için dua etmektedir⁴¹. Bilindiği gibi Hatiroğlu Şerafeddin Moğollara isyan etmiş (675/1276), sonuçta yakalanmış ve idam edilmiştir⁴².

Sonuç

Anadolu'da meydana gelen Babailer İsyanı ve daha sonra meydana gelen isyanlar sırasında Anadolu Selçuklu Devleti ile Türkmen halk karşı karşıya gelmiş ve bu isyanların bastırılması sırasında on binlerle ifade edilebilecek kadar insan öldürülmüştür. Bir çok şehir ve beldelede katliamlar vuku' bulmuştur. Böyle bir ortamda ve bu kadar üzücü olayların meydana geldiği bir sırada yaşayan Sadrüddin Konevî gibi fikir ve ilim adamının elbette ki bu olaylar karşısında belli bir tavrının ve tutumunu bulunması gerekir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi, kendileri veya tabiiyelerinin, Moğollar'a karşı yapılan mücadelenin içinde yer aldıklarını bildiğimiz, Evhadüddin Kirmanî ve Ahi Evren ile ne kadar yakın ilişki içinde oldukları anlatıldı. Burada, Sadrü'd-din Konevî'nin, Evhadüddin Kirmanî'ye ne kadar medyun olduğu, Ahi Evren ile yakın dostluğu ortaya kondu. Ayrıca Sadrü'd-

³⁹ Ergin, *a.g.m.*, s. 81-82.

⁴⁰ Mevlânâ Müze ve Ktp. No: 1337. Bu mecmuada Konevî'nin muhtelif mektupları bulunmaktadır.

⁴¹ Mevlânâ Müze ve Ktp. No: 1337, vr. 111, satır, 9.

⁴² İbn Bibi'de Şerafeddin Hatiroğlu'nun Kayseri'de idam edildikten sonra , cesedinin parça halinde Konya, Ankara ve Erzincan'a gönderildiği yazılıdır. Bkz. *İbn Bibi*, T., s. 661-669; Ayrıca bkz. *Aksarayî*, s. 100-109; *Baybars Tarihi*, (terc. Ş. Yaltkaya) İstanbul 1941, s. 73-81, 84.

din Konevî'nin, Uc beyi Emir Şerafeddin Hatiroğlu ile mektuplaşması, Moğollar'a karşı mücadelesinde ona açık bir şekilde başarılı olmasını istediğini belirttik. Bu bilginin de onun Türkmen isyanlarına bakışını ortaya koyması bakımından önemlidir. Sadrü'd-din Konevî, Moğollar'a karşı yapılan muhtelif isyanlarda ve yapılan katliamlarda, baba dostu, arkadaşı Ahi Evren, sınıf arkadaşı Zeynü'd-din Sadaka, hamisi büyük bir tacir olan el-Hac Tacü'd-din-i Kâşî, oğlu, Sadü'd-din Çelebi'nin de öldürülmüş olabileceğini ifade ettik. Bunların ise tesadüf olması mümkün değildir. Tabii bu olaylar Konevî'yi çok üzmüş ve bir ölçüde bedbinliğe sevk etmiş olmalıdır. Bu hal onun ilmî ve fikrî hayatında da dönüm noktası olmuştur. Zira bundan sonra Konevî'nin artık tasavvuf ile, özellikle "Vahdet-i Vücut" felsefesi ile değil, hadis ilmi ile meşgul olduğunu görüyoruz. Vasiyetinde imkânı olanların Anadolu'dan göç etmelerini istemesi bundan dolayıdır. İşte bu bilgiler, Sadrü'd-din Konevî'nin Anadolu'daki Türkmen İsyânlarını gönülden desteklediğini göstermesi bakımından önemlidir.